



MAŁGORZATA KURGAN-PRZYBYLSKA

DOMNIEMANY GRÓB
ŚRODKOWOEUROPEJSKIEGO HORYZONTU
KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ
Z RACIBORZA – STAREJ WSI

W 1983 roku podczas budowy szpitala w dzielnicy Stara Wieś w Raciborzu natrafiono na nieznanne stanowisko archeologiczne. Odkrycie to było zaskoczeniem, gdyż rejon Raciborza począwszy od XIX w. był często penetrowany przez archeologów (Jamka 1961; Macewicz 1966, 1970; Macewicz, Tomczak, Wuszkán 1975), w związku z czym do dziś uważa się, iż obszar ten jest stosunkowo dobrze rozpoznany.

W lipcu 1983 r. rozpoczęto badania ratownicze, które kontynuowano w latach 1984, 1986, 1987 i 1988, (Informator Archeologiczny 1985, 32)¹. Doprowadziły one do odkrycia osady z okresu neolitu i epoki brązu. Została ona zlokalizowana na południowo-wschodnim, łagodnym stoku rozległego wyniesienia, oddalonego około 700 m od dzisiejszego koryta Odry, na wysokości bezwzględnej 205–210 m. W stosunku do doliny rzeki wyniesiona była około 20 m (ryc. 1).

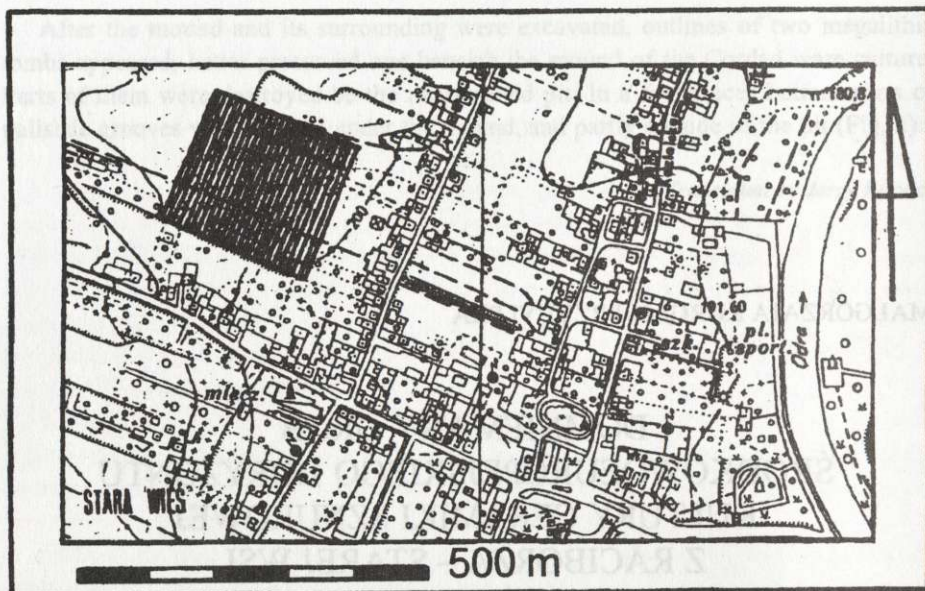
Przebadano łącznie około 260 arów, zakładając 19 wykopów. Odkryto 157 obiektów związanych w większości przypadków z kulturą malicką, lendzielską i kulturą łużycką².

Ponadto natrafiono też, między innymi, na obiekt związany z kulturą ceramiki sznurowej, będący przedmiotem niniejszego komunikatu (obiekt 18 (94) na wykopie I)³.

¹ Badania zostały zlecone Pracowni Archeologiczno – Konserwatorskiej PP Konserwacji Zabytków o/Wrocław. Kierownikiem prac w terenie był mgr Andrzej Dwilewicz. Okresowo pomagali mu: mgr, mgr Wojciech Chudy (1983 r.) i Janusz Kokosza (1984 r.).

² Zabytki i dokumentacja z badań zostały w 1995 r. przekazane za pośrednictwem Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Katowicach do Działu Archeologii Muzeum Śląskiego w Katowicach, za co składam podziękowania kierownikowi badań mgr Andrzejowi Dwilewiczowi. Materiał ten jest obecnie opracowywany i przygotowywany do druku.

³ Numer w nawiasie według wstępnej numeracji stosowanej w dzienniku badań.

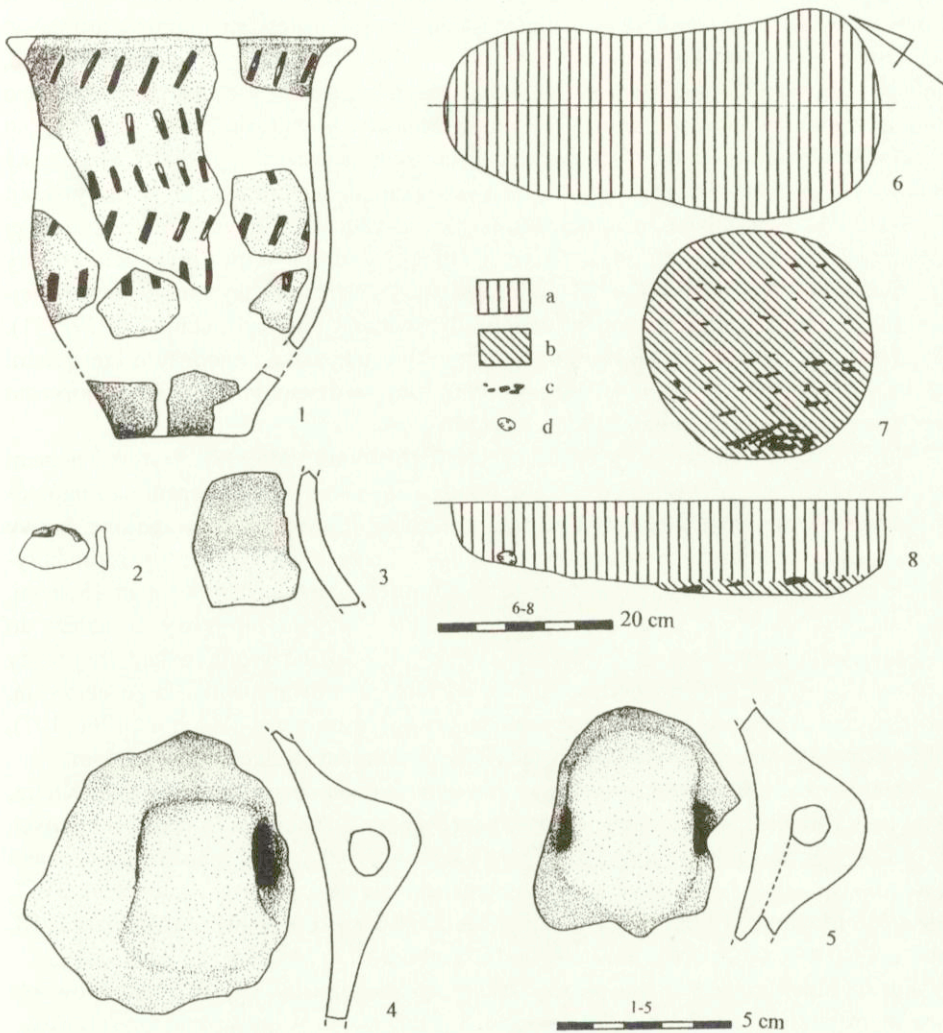


Ryc. 1. Racibórz Stara Wieś, woj. katowickie, lokalizacja stanowiska na terenie szpitala (teren szpitala zakreskowany). Rys. Małgorzata Kurgan-Przybylska.

Fig. 1. Racibórz-Stara Wieś, Katowice province. Location of the site on the grounds of the hospital (hospital area – hatched). Drawn by M. Kurgan-Przybylska.

Obiekt ten to wydłużona, w przybliżeniu owalna jama o orientacji NW–SE. Jej długość wynosiła 250 cm, a szerokość dochodziła do 98–118 cm. Północno-zachodnia ściana jamy była lekko skośna, a ściana południowo-wschodnia pionowa. Dno znajdowało się na głębokości ok. 48 cm od pojawienia się zarysu. W południowo-wschodniej „połowce” jamy obniżało się ono nieckowato do głębokości 56 cm. Obniżenie to, o kolistym zarysie i średnicy 128 cm (na gł. 48 cm) wypełnione było polepą z licznymi węglami drzewnymi. Pozostałą część wypełniska jamy stanowiła brunatna próchnica. Na dnie, w odległości około 16 cm od północno-zachodniej ściany, leżał, widoczny na profilu, kamień (ryc. 2: 6, 7, 8).

Z jamy tej wydobyto 76 drobnych fragmentów naczyń oraz odłupki z krzemienia narzutowego, barwy jasnoszarej. Fragmenty naczyń pochodziły z dwóch naczyń: pucharka o esowatym profilu i wyodrębnionej stopce, oraz amfory. Pucharek ten zdobiony jest na szyjce i w górnej partii brzuśca ornamentem tzw. luźnej jodełki wykonanej naciniem (ryc. 2: 1). Zrobiony jest z gliny schudzonej drobnoziarnistym szamotem i wypalony na kolor jasnobrunatny. Rekonstruowana średnica wylewu tego pucharka wynosi 10 cm, średnica brzuśca 10 cm, wysokość 11,5 cm. Z amfory oprócz bardzo drobnych skorupki zachowały się 2 ucha, pierwotnie umieszczone na największej wydętości brzuśca lub nieznacznie powyżej niej oraz niewielki fragment niezbyt niskiej szyjki o odłamanej krawędzi wylewu (ryc. 2: 3, 4, 5). Naczynie to wykonano z gliny schudzonej drobnoziarnistym



Ryc. 2. Racibórz Stara Wieś, woj. katowickie. 1 – pucharek, 2 – odłupki krzemienne, 3–5 – fragmenty amfory, 6 – rzut poziomy ob. 18 (94) na głębokości „0” (odstąpienia obiektu), 7 – rzut poziomy ob. 18 (94) na głębokości 48 cm, 8 – profil ob. 18 (94), a – brunatna ziemia, b – polepa, c – spalenizna, d – kamień. Rys. Małgorzata Kurgan-Przybylska

Fig. 2. Racibórz-Stara Wieś, Katowice province. 1 – cup, 2 – flint flake, 3-5 – amphora fragments, 6 – horizontal layout of feature 18 (94) on level “0” (where the feature was revealed), 7 horizontal layout of feature 18 (94) on level 48 cm, 8 – cross-section of feature 18 (94), a – brown soil, b – dabbed clay, c – burnt remains, d – stone.

Drawn by M. Kurgan-Przybylska.

szamotem, z nieznaczną domieszką tłucznia kamiennego manifestującego się pojedynczymi drobnymi okruchami oraz drobinami miki. Sądząc z najlepiej zachowanych fragmentów z uchami mogła to być amfora dość dużych rozmiarów. Niestety, niemożliwa jest nawet częściowa jej rekonstrukcja. Fragmenty obu naczyń są kruche. Ich powierzchnie są równe, miękkie. Towarzyszący tej ceramice odłupek, o kształcie owalu, nie posiadał piętki. Jego długość wynosi 1.4 cm, szerokość – 2.1 cm, a grubość 0.4 cm (ryc. 2: 2).

Pod względem kształtu, zdobienia oraz cech technologicznych pucharów znaleziony w obiekcie 18 (94) w Raciborzu Starej Wsi nawiązuje do pucharów typu II klasyfikacji J. Machnika datowanych na ogólnoeuropejski horyzont kultury ceramiki sznurowej (Machnik, 1966, 26; 1979, 341). Także w środkowoeuropejskim horyzoncie kultury ceramiki sznurowej, wśród dominujących form naczyń występuje wysmukły puchar o lekko węższej szyjce, wyodrębnionym dnie, zdobiony nacinaną jodełką (Machnik, 1979, 341). Rozrzedzenie motywu jodełki pozwala łączyć to naczynie z młodszymi zespołami ogólnoeuropejskiego horyzontu (Machnik 1966, 106), wydzielonymi w odrębny horyzont środkowoeuropejski (Machnik, 1979, 342–366).

Amfora natomiast nawiązuje do amfor typu Ic (Machnik 1966, 33). Amfory z uchami umieszczonymi na największej wydatości brzuśca, lub nieco powyżej znane są z ogólnoeuropejskiego horyzontu kultury ceramiki sznurowej. Są one słabo wypalone, barwy ceglastej, lub jasnobrunatnej (Machnik, 1979, 341). Także w środkowoeuropejskim horyzoncie kultury ceramiki sznurowej duże, baniaste amfory z dwoma lub z czterema uchami, umieszczonymi zazwyczaj na największej wydatości brzuśca lub powyżej, należą do podstawowego garnituru naczyń (Machnik, 1979, 341). Jak już wspominałam, fragmenty amfory z jamy 18 (94) pochodzą, jak się wydaje, ze stosunkowo dużego naczynia. Zwiększenie rozmiarów amfor następowało wraz z upływem czasu (Machnik, 1966, 107), tak więc naczynie to należałoby może łączyć z horyzontem środkowoeuropejskim.

Dwuuszne amfory, a także pucharki zdobione jodełką znane są ze Śląska (Kietrz, Wrocław–Kuźniki), ale też z tzw. grupy lubaczowskiej, z zachodniej części Małopolski, z Czech i Moraw – gdzie w grupie Ib, równoważnej ze środkowoeuropejskim horyzontem wyróżnianym przez J. Machnika, występują puchary zdobione jodełką (Buchvaldek, 1957, 368–390; Machnik, 1979, 347–349, 350–351, 357), a także z Niemiec (Mathias, 1968, tabl. 5:17; 1982, tabl. 35:11, 36:7, 84:9; 1987, tabl. 54:12, 74:6, 79:5, 81:11).

Forma obiektu 18 (94) zarówno kształtem, rozmiarami jak i orientacją odpowiada jamom grobowym (Machnik, 1979, ryc. 218, 343). Również wyposażenie tego obiektu – 2 naczynia: amfora i puchar oraz odłupek krzemienisty – pozwala przypuszczać, że mamy do czynienia z grobem. Na Śląsku groby datowane na horyzont środkowoeuropejski odkrywano były jak dotąd niezbyt często i pojedynczo. Nad niektórymi zachował się nasyp kurhanu. Wyposażenie tych grobów to najczęściej 1–2 naczynia (amfora i puchar), toporki i drobne narzędzia krzemienne. Spotyka się w nich także ślady popiołu lub spalenizny, interpretowane niekiedy jako ślady oczyszczenia ogniem miejsca spoczynku zmarłego (Machnik, 1979, 355–357). Brak nasypu kurhanowego w Raciborzu Starej Wsi, może wynikać z niwelacji terenu w wyniku rolniczego użytkowania tych terenów od neolitu. O ile by nawet taki nasyp się zachował do czasów współczesnych (co wydaje się mało prawdopodobne) to zostałby całkowicie zniszczony w trakcie prac ziemnych

przy budowie szpitala. Czy jama grobowa była otoczona rowkiem, czy też nie, nie można już dzisiaj rozstrzygnąć. Również trudno obecnie stwierdzić czy brak szkieletu był zamierzony (grób symboliczny), czy też uległ on całkowitemu rozkładowi.

Obiekt 18 (94) z Raciborza Starej Wsi jest więc kolejnym pochówkiem pochodzącym najprawdopodobniej ze środkowoeuropejskiego horyzontu kultury ceramiki sznurowej na Śląsku. Wraz z niedawno odkrytą amforą typu A z Książenic, gm. Czerwionka – Leszczyny, woj. katowickie⁴ jest najnowszym znaleziskiem „starsznurowym” na Górnym Śląsku.

Muzeum Śląskie
w Katowicach

BIBLIOGRAFIA

- Buchvaldek Miroslav**
1957 *Starši šnúrová keramika v Čechách*, AR 9, s. 362–401.
- Informator Archeologiczny**
1985 *Badania za rok 1984*, s.32.
- Jamka Rudolf**
1961 *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku*, „Biuletyn Śląskiego Instytutu Naukowego” 21, Katowice.
- Macewicz Klemens**
1966 *Konserwatorskie badania archeologiczne na terenie województwa opolskiego w latach 1961–1964*, „Opolski Rocznik Muzealny” 2, s. 159–183.
1970 *Sprawozdanie z archeologicznych prac konserwatorskich na opolszczyźnie w latach 1966, 1967*, „Opolski Rocznik Muzealny” 4, s. 218–225.
- Macewicz Klemens, Tomczak Eugeniusz, Wuszkana Sylwia**
1975 *Konserwatorskie badania archeologiczne na terenie województwa Opolskiego w latach 1970–1972*, „Opolski Rocznik Muzealny” 6, s. 115–192.
- Machnik Jan**
1966 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
1979 *Krąg kulturowy ceramiki sznurowej*, [w:] *Prahistoria Ziem Polskich, tom II, Neolit*, Wrocław, s.337–411.
- Mathias Waldemar**
1968 *Nordharzgebiet*, [w:] *Kataloge zur Mitteldeutschen Schnurkeramik* 3, Berlin.
1982 *Mittleres Sadlegebiet* [w:] *Kataloge zur Mitteldeutschen Schnurkeramik* 5, Berlin.
1987 *Rittgebiete und Nachtrage* [w:] *Kataloge zur Mitteldeutschen Schnurkeramik* 6, Berlin.

⁴ Komunikat mgr Mirosława Furmanka „Znalezisko amfory typu A kultury ceramiki sznurowej z Książenic, gm. Czerwionka-Leszczyny, woj. Katowice” ogłoszony na konferencji „X Śląskie Spotkania Archeologiczne”, Sobótka-Górka, 21–24. 05. 1997 r.

MALGORZATA KURGAN-PRZYBYLSKA

AN ALLEGED GRAVE FROM THE CENTRAL EUROPEAN HORIZON OF THE CORDED WARE CULTURE AT RACIBÓRZ-STARA WIEŚ

(Summary)

In 1983, during the construction of a hospital building in Stara Wieś suburb of Raciborz, Katowice province, a big Neolithic (Malice and Lengyel cultures) and Bronze Age (Lusitian culture) settlement site was explored. Among excavated feature, feature 18 (94)⁴ – probably a grave from the Central European Horizon of the Corded culture – was discovered. The interpretation is based on its shape, orientation, and artifacts found in the feature (Machnik 1979, Fig. 218, 343). They included 76 small pottery fragments and a flake made of glacio-fluvial flint of light gray color (Fig. 2). Pottery fragments come from two vessels: a cup of S-like profile and a distinct bottom, decorated by the so-called loose-fir-tree ornament, and an amphora with two handles located in the widest part of the belly or slightly above (Fig. 2).

Translated by Jerzy Kopacz